

УДК 340:32.019.5(045)

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-86-17

**Н. В. ПИЛЬГУН
О. О. РОЙКО**

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто питання про правову культуру особистості. Зазначено, що вона є елементом правової культури суспільства, ознакою рівня правосвідомості, прогресу правових норм та правової діяльності, активності суспільства у сфері права. Зазначено, що рівень правової культури суспільства та освіти визначає якість норм права, нормативна база є підґрунтям, на якому формується держава як така, і від якості такої бази залежить відповідно рівень розвитку та якість життя людей, які проживають у тій чи іншій державі.

Ключові слова: держава, особистість, правова культура, громадянське суспільство, правова свідомість.

Pylgun Natalia, Roiko Oleksandra. Legal consciousness and legal culture in the context of civil society formation

Consider the question of what the jurisprudence of cultural studies has indicated that it has an element of legal culture, defined by the level of justice, progressive legal norms and legal activity, the activity of the required number of rights. Determined that the level of legal culture and the development of quality norms of law, the regulatory framework is the basis on which the saved is preserved as such, from such a basis remains, and the level of development and quality of life of people living in these or other states.

Key words: state, personality, legal culture, civil society.

Сьогодні ні в кого немає сумніву, що правова культура особистості є частиною правової культури суспільства. Саме рівень правової культури визначає, наскільки якісними є норми права, які регулюють різні суспільні відносини.

© ПИЛЬГУН Наталія Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історія держави і права юридичного факультету Національного авіаційного університету; ORCID: 0000-0003-2179-0833; e-mail: tidp.kaf.nau@gmail.com

© РОЙКО Олександра Олегівна – студентка 1 курсу юридичного факультету Національного авіаційного університету; e-mail: royko.02998855@gmail.com

О. Ф. Скакун зазначає, що «правова культура тісно пов'язана із загальною культурою народу, ґрунтується на її засадах, служить відображенням рівня її розвитку. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної»¹.

Інший сучасний теоретик права, доктор юридичних наук, професор В. В. Лемак стверджує, що правова культура за своїм змістом є певним юридичним багатством, яке виражається в досягнутому рівні регулятивних властивостей права, нагромаджених правових цінностей, тих особливостей права, юридичної техніки, котрі належать до духовної культури, до правового прогресу². Крім того, висловлюються погляди, що правова культура – це одна з форм державно-правових відносин. Вона виражена в правових нормах, інститутах і здатності оцінювання цих явищ³.

Правова культура, як слушно зазначають О. В. Сахаров і О. Р. Ратінов, справляє організаційно-регулятивний вплив у плані забезпечення соціально-позитивної поведінки, попередження негативних проявів і усунення факторів, що цьому сприяють, при вирішенні соціальних завдань будь-якої сфери і будь-якого рівня життя суспільства»⁴. Або ж навпаки, низький рівень правової культури призводить до зменшення режиму законності у суспільному житті.

У загальній теорії права під правовою культурою звикли розуміти якісний стан правового життя суспільства, що характеризується рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, системи законодавства, правозастосовної практики, юридичної науки, законності та правопорядку та рівнем гарантованості основних прав і свобод людини. Вона характеризується як спільні досягнення суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечує панування в суспільному житті правових принципів справедливості й гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі й гідності.

Науковці вважають, що правова культура – це система позитивних проявів правової дійсності, що концентрує досягнення юридичної науки і практики. Вона є внутрішньою духовною стороною правової системи і пронизує правосвідомість, право,

правовідносини, законність і правопорядок, правотворчу, правозастосовну та інші види правової діяльності⁵.

Водночас правову культуру слід розуміти як усе позитивне, що створено людством у правовій сфері. У цьому плані правова культура відображає стан правосвідомості, юридичної науки, якість розроблення текстів законів, рівень професіоналізму правоохоронних та інших правозастосовних органів, розвиток правової науки та освіти. Правова культура у вузькому розумінні — це рівень знання права членами суспільства і їх ставлення до права, а також престиж права у суспільстві. Вона є важливою умовою і засобом зміцнення законності й правопорядку⁶.

Відтак можна зробити висновок, що найвдалішим є визначення правової культури, яке запропонували російські автори ще 1997 року: «Поняття «правова культура» завжди передбачає оцінку «якості» правового життя того чи іншого суспільства та порівняння її з найрозвинутішими правовими зразками, ідеалами та цінностями». Це підтверджує нашу думку про те, що правова культура — це і є насамперед зазначені зразки, ідеали та цінності.

Правова культура, зумовлена всім соціальним, духовним, політичним і економічним ладом, якісним станом життя суспільства, виражається у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правосвідомості й у цілому в рівні правового розвитку суб'єкта (людини, різних груп, усього населення), а також ступені гарантованості державою і громадянським суспільством прав і свобод людини⁷.

Отже, правова культура — це певна система правових цінностей, що відповідають досягнутому суспільством правовому рівню й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності. Своєю чергою, правосвідомість — це сукупність оціночних думок та вказівок, що визначають ставлення суб'єктів соціальних відносин (соціальних груп, страт, окремого громадянина або суспільства загалом) до права й законодавства, а також практика його використання, правових (або неправових) звичаїв, ціннісних орієнтацій, які регулюють людську поведінку в юридичних ситуаціях.

Правосвідомість, як і правова культура, виникає як результат процесу правової соціалізації особи. Під цим поняттям розу-

міються входження індивіда в правове середовище, поетапне набуття ним різних правових знань, його залучення до правових цінностей і культурних здобутків суспільства, процеси їх здійснення у правомірній поведінці суб'єкта, його правовій активності. Тобто правосвідомість відображає правову дійсність, що склалася за конкретно-історичних умов у тій чи іншій країні, але має свій вплив на розвиток правової системи. Вона є активною частиною системи правового регулювання суспільних відносин, позаяк право не може регулятивно впливати інакше, як через людей, лише реагуючи на їхню свідомість. За посередництвом правових ідей і теорій, почуттів та емоцій норми права, інші правові явища оцінюються з погляду життєвих потреб та інтересів людей і суспільства, справедливості, формуються установки на правову поведінку, уявлення щодо критеріїв ефективності правового регулювання, шляхів реформування та удосконалення законодавства, судово-правової системи, юридичної практики.

Так, правосвідомість суспільства поєднує як аксіологічний вимір (домінантні правові цінності для певного типу суспільства), так і онтологічний – способи та форми буття правосвідомості у конкретно-історичних умовах, зароджується на комунікативно-ціннісному тлі, яке утворилося в тому або іншому суспільстві, і являє собою усталені уявлення про добро і зло, справедливе й несправедливе, дозволене й недозволене, традиційне та нетрадиційне⁸.

Саме у межах правосвідомості формуються такі правові цінності, як рівність, справедливість, честь, свобода, гідність, що впливають на розвиток усієї правової системи держави та громадянського суспільства зокрема. Завдяки розвиненій правосвідомості людина здатна розуміти та оцінювати правову дійсність, яка її оточує, брати на себе відповідальність у прийнятті різних рішень та вчиняти дії, що мають правові наслідки. Від демократизації правосвідомості залежить розвиток громадянського суспільства.

Однією з ознак правосвідомості у розвиненому громадянському суспільстві вважається те, що вона починає діяти не стільки на очікуванні того, що інші, а особливо держава, можуть зробити для окремої людини, щоб здійснити їх суб'єктивні права та свободи, скільки на власній ініціативі в аспекті закон-

ного здійснення. У правосвідомості можна виділити такі складові елементи, як знання правових норм, законів, конституції, ціннісне ставлення до правової організації суспільства, що може передбачати критику чинного права й інші ціннісні орієнтації в цій галузі, щодо наявної системи права, що спрямована на визнання можливості зміни існуючої системи права.

Отже, дослідження українських учених показують, що розбудова сучасної демократичної держави тісно пов'язана зі зростанням правосвідомості громадян, їхнього рівня правової культури, законслухняності, подолання явищ правового нігілізму тощо. Вчені розглядають розвиток правової культури у суспільстві як умову розвитку сучасної держави. Тобто успішний розвиток держави не може відбуватися поза правовою культурою кожного з її громадян, яка обумовлює загальну повагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права, а отже, реальне функціонування всіх інститутів держави.

На сучасному етапі розвитку Української держави суспільство має низький рівень правової культури не лише у пересічних громадян, а й у політиків. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, що переходять у відкритий правовий нігілізм, заперечення необхідності й цінності права мають глибокі історичні коріння.

Саме тому концепція правової держави передбачає високу культуру права, зокрема обізнаність громадян із з життєво необхідними законами, а також уміння і навички їх використання у практичному житті.

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Харків: Консум, 2009. 656 с. 2. Лемак В. В. Загальна теорія держави і права. Ужгород, 2003. С. 217–218. 3. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Харків, 2000. С. 211. 4. Сахаров А. В., Ратинов А. Р. Теоретические основы предупреждения преступности. Москва: Знание, 1977. С. 5. 5. Там же. С. 8. 6. Там же. С. 8. 7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. С. 331. 8. Калиновський, Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія. Харків: Право, 2008. С. 14.

References

1. Skakun O. F. Teoria state and law: textbook; Lane. From Rus. Kharkiv: Consul, 2009. 656. S. 2. Lemak V. General Theory of State and law. Uzhgorod, 2003. P. 217–218. 3. Skakun O. F. Theory of sovereign ISM and law. Xarkiv,

2000. P. 211. 4. Sakharov A. V., Ratynov A. R. Theoretical degree of preeminence. Moskva: Knowledge, 1977. P. 5. 5. Tam zhe. P. 8. 6. S Tam zhe. P. 8. 7. Skakun O. F. Teoria of State and law: textbook. O. F. Skakun; Lane. From Rus. P. 331. 8. Kalinowski, Yu. Y. Legal consciousness of Ukrainian society: Genede and Contemporaneity: monograph. Khgrkiv: Right, 2008. P. 14.

Pylgun Natalia, Roiko Oleksandra. Legal consciousness and legal culture in the context of civil society formation

Now, it is not surprising for people that the legal culture of an individual is part of the legal culture of society. A certain level of legal culture determines how high quality the rights are, they establish various types of relationships in people's lives.

In the general theory of law, legal culture is understood as the state of the legal life of society, characterized by the level of development of the legal system – the state and level of legal consciousness, the system of legislation, law enforcement practice, legal science, law and order, and various guarantees of fundamental human rights and freedoms. It is characterized by the general achievements of society, its groups and citizens in the field of streamlining public relations, which ensures and maintains dominance in public life of the legal principles of justice and humanism, the protection of human rights and freedoms, its honor and dignity, and the real provision of a person's place as the highest social value.

The legal culture, determined by the entire social, spiritual, political and economic system, the quality of life of people in all possible spheres, is expressed in the achieved level of development of legal activity, legal acts, legal awareness and in general the level of legal development of the subject, as well as the degree of guarantee by the state and civil society freedoms and human rights.

So, based on the foregoing, we can say that the legal culture is a certain order of legal values that correspond to the level of the legal level achieved by society and reflect in a legal form the state of individual freedom and other social values. It shows the level of development of legal awareness in society, the system of law and legislation, legal practice and legal science, covers the unification of all legal values created by people in the legal sphere. A high level of legal culture of society is one of the important signs of civil society and the rule of law, whether it was created primarily on the rules of the rule of law and legal law, respect for the fundamental rights and freedoms of man and citizen. Therefore, legal culture and legal consciousness mutually determine the existence and functioning of each other.

Legal culture depends on the ethical and intellectual development of the individual and general culture of society, as the activity of the State is the actions that people perform. The mechanism of State power will be effective if officials and officers, as well as people whose public opinion should tame the first, will be educated.

Key words: state, personality, legal culture, civil society.